

Livshistorieforskning og kvalitative interview

- nogle bemærkninger til Anders Mathiesens debatanmeldelse

Kim Esmark, Kristian Larsen og Carsten Sestoft

Med tidsskriftet *Praktiske Grunde* er det bl.a. ambitionen at stimulere og være forum for kritiske diskussioner om Bourdieus værk og om receptionen og anvendelsen af Bourdieu i Norden. Set i det lys er Anders Mathiesens stærkt kritiske debatanmeldelse af antologien *Livshistorieforskning og kvalitative interview* i *Praktiske Grunde* nr. 2 / 2008 (s. 79-91) i udgangspunktet et velkomment bidrag. Kritiske anmeldelser og debatindlæg har indtil nu ikke fyldt meget i *PG*, og med *Livshistorieforskning og kvalitative interview* går Anders Mathiesen (AM) i kødet på nogle både vigtige spørgsmål og væsentlige positioner i feltet for Bourdieu-reception (hvis man kan tale om noget sådant) herhjemme: Antologien beskæftiger sig med muligheder og metodiske problemer omkring det kvalitative interview og inddrager i den forbindelse såvel Bourdieus *La misère du monde* som livshistorieforskning; redaktørerne Karin Anna Petersen, Stinne Glasdam og Vibeke Lorentzen har alle forbindelse til Viborg-netværket; og blandt bidragsyderne finder man bl.a. Staf Callewaert. Meget kort fortalt mener AM, at bogen er domineret af en "skolastisk doxa" og at den "de-historiserer Bourdieus praksisteoretiske begreber." (AM, s. 83) Forfatterne i almindelighed og Staf Callewaert i særdeleshed foretager en fundamental "mislæsning" (AM, s. 79) af *La misère du monde*, specielt det afsluttende metodereflekterende kapitel med titlen "Comprendre", og ender derfor med at fremstille Bourdieu som en afpolitiseret, socialkonstruktionistisk livshistorieforsker.

AM er med andre ord ude med det tunge skyts. Imidlertid gør han sig undervejs i skydningen skyldig i så graverende fejl og unøjagtigheder, at debatanmeldelsen i realiteten er et dårligt grundlag at diskutere på. Oven i er AMs tekst forfattet i et så påfaldende polemisk tonefald, at man somme tider får indtryk af, at forfatteren er mere interesseret i manden (in casu: Staf Callewaert) end i bolden (det kvalitative interviews metodiske implikationer).

Hvad det faktuelle angår, diskuterer AM fx Karin Anna Petersens artikel i den anmeldte bog på grundlag af Francine Muel-Dreyfus' artikel i antologien *Travailler avec Bourdieu*. AM skriver i den forbindelse s. 82, at Muel-Dreyfus i modsætning til Karin Anna Petersen har

... mere blik for, at Bourdieus sociologisk refleksive projekt går ud på at konstruere det specifikke felts modstridende positioner, og at "professionsidentiteten" løbende (kan) ændres af "... des luttres professionnelles [*institutionsfelternes kampe* mellem og inden for de forskellige faggrupper], des luttres politiques [*det politiske felts kampe*], des luttres entre disciplines et des avancées de nouvelles disciplines [*videnskabsfeltets kampe*] (s. 229)." Ud fra et feltanalytisk perspektiv er det den forefundne tilstand i fx feltet for lærerarbejde (skolefeltet), der konstituerer de erhvervsaktives læreres *professionshabitus*.

Citatet her synes at handle om identitet og habitus i professioner. Men det er slet ikke det, Muel-Dreyfus skriver om i det af AM anvendte citat: Ordet "professionsidentitet", som AM anfører i citationstegn, har ikke noget med citatet at gøre. Hvad Muel-Dreyfus interesserer sig for, er en "strukturel historie over det lange stræk om de klassifikationer, discipliner og institutioner, som successivt eller samtidig har indrammet børn og unge med hvad jeg har foreslået at kalde 'problemer'." For at kunne gøre rede for det 'rum', som ifølge denne strukturelle historie indrammer problembørn og -unge, må man så studere krydsfeltet mellem "professionskampe (især mellem lægevidenskab, embedsmænd og psykologi), politiske kampe (især mellem stat og kirke, privat og offentligt) og kampe mellem discipliner og fremskridt inden for nye discipliner (medico-psyko-pædagogik, børnepsykoanalyse)" (*Travailler avec Bourdieu*, s. 229) – for nu at gengive det af AM delvist citerede på en mere korrekt måde. Det forekommer at være en noget anden historie end den om professionsidentitet, som AM på en misvisende måde vil gøre den til.

Det er dog først og fremmest Staf Callewaert og dennes udlægning af "Comprendre", som AM går i rette med. Det sker desværre også her på et grundlag, der på centrale punkter er objektivt forkert, og hvor en korrektion altså ikke er et spørgsmål om faglig uenighed, men om kendsgerninger og tekstlæsning.

AM hævder fx s. 86, at Bourdieu ikke bruger udtrykket "scientia infusa", at det er noget Staf Callewaert fejlagtigt tillægger ham. Det er rigtigt, at Bourdieu ikke bruger begrebet i den latinske form, men han bruger dets franske form, "science infuse", som klart refererer til middelaldereteorologiens forestilling: "Les agents sociaux n'ont pas la science infuse de ce qu'ils sont et de ce qu'ils font" (*La Misère du monde*, s. 918).

På s. 88-89 skriver AM videre:

Interview-fortællingerne [i *La misère du monde*, vor anm.] er en slags ikke-akademisk fremstillingsform, der helt bevidst er valgt netop med henblik på at gøre det synligt og forståeligt for dem, "der deler nogle generelle karakteristika med den talende" (Livshistoriebogen, s. 74, oversat til "åbenbaring" og som Staf Callewaert s. 102 ligefrem ligestiller med de bibelske lignelser – Bourdieu skriver "parables of prophetic speech", *The Weight of the World*, s. 623, det kan lige så godt være Platon, Hitler eller Mao).

Her er det igen Staf Callewaert og ikke AM, der har ret angående ordbrugen. Bourdieu bruger nemlig ordet "révélation" (endda i kursiv, se *La Misère du monde*, s. 922), og det betyder faktisk "åbenbaring" i både religiøs og i den mere almindelige forstand. Og når Bour-

dieu samme sted taler om "paraboles du discours prophétique", så sigter han til profeters brug af lignelser, fx den mellemøstlige profet Jesus, hvis brug af lignelser er gengivet i Det nye testaments evangelier. Platons hulelignelse kan godt betegnes som "parabole de la caverne", men det er langt mere almindeligt at kalde den "allégorie de la caverne" på fransk (de to udtryk giver hhv. 78 og 15300 hits, når de googles sammen med navnet Platon). Hitler og Mao er vist sjældent blevet forbundet med profetiske lignelser. Kort sagt kritiserer AM Staf Callewaert på et usagligt grundlag.

At Bourdieu benytter referencer til religiøse og middelalder-teologiske begreber, bør iøvrigt ikke overraske: Selve habitusbegrebet fik som bekendt for alvor form i Bourdieus diskussion af homologierne mellem gotisk arkitektur og skolastisk teologi og feltbegrebet udsprang af hans læsning af Webers religionssociologi, men i virkeligheden er hele hans sociologiske apparat gennemsyret af ord og eksempler fra religionens og religionsforskningens verden: Ordination, sakralisering, indstiftelse, konsekration, tro, kætteri, ortodoksi, profeter, karisma, social magi, osv. Til gengæld er det forbløffende, at AM ikke har tillid til, at Staf Callewaert – gammel dominikanermunk og uddannet teolog – evner at forstå Bourdieu på akkurat dette felt.

Sammenholder man Staf Callewaerts udlægning af "Comprendre" i *Livshistorieforskning og kvalitative interview* med Bourdieus originaltekst, er det i det hele taget svært at se, at der som anført af AM skulle være tale om en psykologiserende, perspektivindsnævrende reduktion af *La misère de monde* til en samling livshistoriske fortællinger. Callewaert følger Bourdieus tekst ganske tæt i noget, der nærmest er en slags kommenterende, reflekterende gennemgang. Han ser ikke, som fremført af AM, bort fra det empiriske arbejde bag *La misère du monde*, men gransker "Comprendre" som en metodisk refleksion over netop dette arbejde, og giver på den vis læseren indsigt i måden bogen er blevet til på – i Bourdieus og hans medarbejders *modus operandi*. Bourdieus ærinde i "Comprendre" er netop at forklare, hvordan man i sociologiske forskningsinterview på trods af alle mulige praktiske og sociale barrierer kan "aftvinge" de interviewede en viden, indsigt og forståelse for deres livsbetingelser, som i udgangspunktet hverken sociologen eller de selv kan artikulere - jf. Bourdieus beskrivelse af sociologiens funktion som "fødselshjælper" (*La misère du monde*, s. 919).

Her går det simpelthen ikke at skelne så kategorisk som AM gør mellem hvad der er det egentlige forskningsobjekt i *La misère du monde*. Iflg. AM handler det alene om "ændringerne i styrkeforholdet mellem de specifikke felters modstridende positioner" (AM, s. 91), altså felter og "objektive strukturer" (AMs fremhævelse i Bourdieu-citat s. 89) og ikke om selve de interviewede personer. Således fx i kapitlet om de tre gymnasiepigere, som Ulf Brinkkjær har oversat til *Livshistorieforskning og kvalitative interview*: her er det gymnasieuddannelsernes hierarkiserede struktur, der er objekt og ikke gymnasiepigernes oplevelser af mindreværd (AM, s. 81). Den skarpe skelnen tjener hos AM især til at placere Callewaert på den forkerte side: som én, der tror at det handler om de interviewede og deres erfaringer, og ikke indser, at det er strukturerne bag, det gælder.

Kategoriseringen er imidlertid misvisende. Forskningsobjektet i *La misère du monde* er netop begge aspekter i deres komplekse sammenhæng. Bourdieus refleksioner i "Comprendre" er gennemsyret af intentionen om faktisk at begribe de udspurgte menneskers liv og lidelser, ikke kun feltstrukturer. Denne "humanistiske" dimension af

forskningsarbejdet gør Bourdieu selv udtrykkelig opmærksom på i et interview om bogen, bragt i *Social Kritik* nr. 37, 1995. Her siger han bl.a.:

Et møde med et andet menneske er i bund og grund et møde i den filosofiske verden. En næsten mystisk kontemplation, og den er forbundet med skyldfølelse. Den videnskabelige base tillader en forståelse af et andet menneske som uomgængeligt. Mennesker er forskellige og forskellige fra en selv. De er nødvendige eksistenser. Man møder ofte mennesker, man ikke føler sympati for. Det kan få en til at falde i en fælde. Når man kommer til at kende dem og deres baggrund og tilbliven, kommer man til at se dem som mennesker. Man kommer til at forstå dem. De bliver uerstattelige. Man kan sige at man når frem til en visdom, hvadenten den er buddhistisk, antik eller græsk, når man kommer dertil, hvor man finder at mennesker, måske ligefrem frastødende mennesker, er uundværlige og uerstattelige. At finde deres verden uomgængelig. Det kan forekomme mærkværdigt eller mystisk, men det er et resultat af den videnskabelige metode af en særlig slags. (s. 11)

Og videre:

La misère du monde er ikke skrevet som godgørenhed, men den er barmhjertig. Den er humanitær, og den har givet modet tilbage til den humanitære vision. (s. 13)

I *La misère du monde* lader Bourdieu en interviewet metalarbejder formulere samme pointe i et stort opsat citat på siden umiddelbart før kapitlet "Comprendre":

Jeg fordømmer ikke alting, jeg forsøger altid at se på folks adfærd, hvordan de opfører sig, hvor de kommer fra, hvilke interesser de har, og så når jeg frem til at forstå dem.⁶

Det er imidlertid ikke kun AMs mange konkrete misforståelser af Callewaerts tekst, der er problematisk, men også den meget polemiske tone, kritikken fremføres i. Callewaerts bidrag karakteriseres af AM som en "et lærerigt eksempel på en konsekvent gennemført mislæsning" (s. 85, note 12), en "skolastisk tekst-eksegese" (s. 81), en "diskursanalyse" (s. 87), hvis teorihistoriske rids "afslører" forfatterens "skolastiske akademiske 'synspunkt'", hans "akademisering" og "de-historisering" af Bourdieu (s. 85). At AM angriber Callewaert med ord og vendinger, som alle genkender fra Bourdieus egne kritiske udfald og således placerer Callewaert i bås med nogle af Bourdieus yndlingsaversioner, ligner mere en retorisk strategi end et seriøst forsøg på kritik.

I hvilken forstand giver det fx mening at beskrive Callewaerts tekst som "en skolastisk tekst-eksegese"? Teksten blev oprindeligt udarbejdet i forbindelse med et mangeårigt forskningsseminar, som Callewaert forestod på Københavns Universitet i 1990'erne (og har tidligere været trykt i serien *Bourdieu-studier*). På seminaret fremlagde ph.d.-studerende på

⁶ *Moi, je ne rejette pas tout, je cherche toujours à voir le comportement des individus, comment ils se comportent, d'où ils viennent, quels sont leurs intérêts et j'arrive à comprendre.* (s. 902)

skift deres igangværende empiriske arbejder i tæt sammenhæng med nærlæsning og diskussion af Bourdieus værker, begreber og metoder. I denne kontekst var det naturligvis af stor interesse at se nærmere på de banebrydende arbejdsmetoder bag *La misère du monde* (mange af seminarets deltagere benyttede selv forskningsinterview som metode) og det var her Callewaerts tekst blev til: som et forsøg på at "erobre" indsigterne i især "Comprendre" og forstå, hvad det var Bourdieu havde at sige om forskningsinterviewet, om på hvilke betingelser det kunne bringes til at producere ny viden om den sociale verden, en viden, der i et eller andet omfang kunne siges at transcendere interview-situationens magtforhold og de involverede agents fordomme, selvfrestillinger osv. Altsammen for at inspirere, korrigere, kvalificere og perspektivere seminardeltagernes egne empiriske undersøgelser. Hele denne sammenhæng ser AM imidlertid bort fra og vælger istedet at dissekere Callewaerts tekst som et isoleret, kontekstløst statement om "Comprendre". Hvem er egentlig skolastikeren her, fristes man til at spørge?

Uden tvivl er der i videnskabelige felter en indbygget tendens til i faglige diskussioner at overbetone forskelle og skære modparters standpunkter firkantet ud. Konkurrencen mellem positioner, vilkåret, at alle læser de andre fra deres egne hjørner, og ikke mindst kampen om "ejerskabet" til udlægningen af centrale figurer og teorier, gør altsammen sit til at forstyrre idealet om en rent fornuftsbåret samtale. Stadig kræver en frugtbar debat dog, at man i det mindste *forsøger* at forstå, hvad modparten siger/skriver og ikke forfalder til at indlæse og tillægge ham/hende videnskabelige (og politiske) synspunkter, tolkninger og motiver, der helt åbenbart ikke er belæg for. Intet er nemmere end at konstruere en karikatur med snild retorisk brug af minusord fra det Bourdieu'ske vokabular ("skolastik", "psykologisering", "socialkonstruktionisme", osv.), for så derefter at hugge denne karikatur ned. Men en sådan debatform fører ikke til kollektive indsigter.

AM har faktisk nogle ganske interessante pointer om forskellen mellem på den ene side en livshistorisk tilgang og på den anden side Bourdieus og hans medarbejders metode i *La misère du monde*. Det virker for så vidt også overbevisende, at nogle af bidragene i *Livshistorieforskning og kvalitative interview* ikke er tilstrækkelig opmærksomme på forskellen og blander kortene på en problematisk måde. I debatanmeldelsen af *Livshistorieforskning og kvalitative interview* drukner disse og andre spørgsmål ærgerligt nok i bøjede citater og polemiske udfald.